

Sprehodi po Gornji Savinjski dolini

DRAGO MEZE

Smrekovško vulkansko pogorje

Ko zapuščamo apnenčasto Raduho, se odpre pred nami na vzhodni strani nov svet, svet, ki je svetlim apneniškim Savinjskim Alpam živo nasprotje. Tu razorano skalnato lice sivih, v nebo kipečih velikanov, tam temnina širokih, plečatih vrhov in slemen, čez in čez poraščenih z bujnimi temnimi smrekovimi gozdovi, ki jih sem in tja prekinjajo »frate«, napol zaraščene ali s planinami, in niže spodaj, nad in ob strmih grapah, na gosto raztresene samotne kmetije. Zaman se oziraš po golih, strmih sivih pečeh, tako značilnih za apnenčasti svet; vsa pokrajina je pogrnjena z zeleno odejo, le streha najvišjega vrha Komna kaže severu in zahodu mrko zelena gola rebra. Dve pokrajini — dva svetova!

Prestavimo se v davno preteklost, najmanj 25 milijonov let nazaj, in se pomikajmo proti sedanosti. — Na vzhod od Raduhe in Veže je valovilo prostrano morje. Vanj so se izlivala z bližnjega kopnega reke in potoki in ga s peskom, ki so ga prinašali s seboj, počasi zasipavali. V severnem delu, med Travnikom in Smrekovcem in še dalje na jugovzhod, so ob zemeljski razpoki, ki je del velike prelomne cone med Donačko goro, Bočem, Dobrno in Smrekovcem, bruhal vulkani na dan žarečo tekočo andezitno magmo in tako ustvarjali obsežno vulkansko pogorje. Vulkanski pepel in večji strjeni kosi magme, ki se po erupcijah naberejo v žrelih vulkanov, imenovani tudi bombe, so se v debelih plasteh odlagali v morju, magma pa se je iz žrel razlivala po pobočjih vulkanskih stožcev. Izbruhi niso bili enkratni. Bilo jih je mnogo. Na to kažejo večkrat se ponavljajoče plasti vulkanskih izmečkov (pepel-bombe), imenovanih grohi ali tufi, ki se mešajo med plasti laporjev in peščenjakov, ki so se odlagali v morju v daljših obdobjih mirovanja vulkanov. Zemeljska skorja se je počasi umirila in ognjeniki so ugasnili. Več milijonov let trajajoče morje se je umaknilo proti vzhodu in na stotine metrov debele plasti grohov, laporjev in peščenjakov, ki zavzemajo obsežna področja na jug od črte Smrekovec—Travnik do Dobrovlja-Menina in na jugozahod do visokih Savinjskih Alp, je postalo podvrženih vplivom toplote, mraza, tekočih voda itd. Skozi dolga in burna razdobja nastajanja in oblikovanja današnjega lica zemeljske površine se je tako počasi izoblikovalo visoko vulkansko pogorje, ki se vleče od Presečnika (1573 m) na zahodu čez Travnik (1637 m), Komen (1681 m) in Krnes (1613 m) do Smrekovca (1577 m) na vzhodu, z obsežnim predgorjem na jugu, do Savinje. Glede na nastanek in kameninsko sestavo pogorje upravičeno

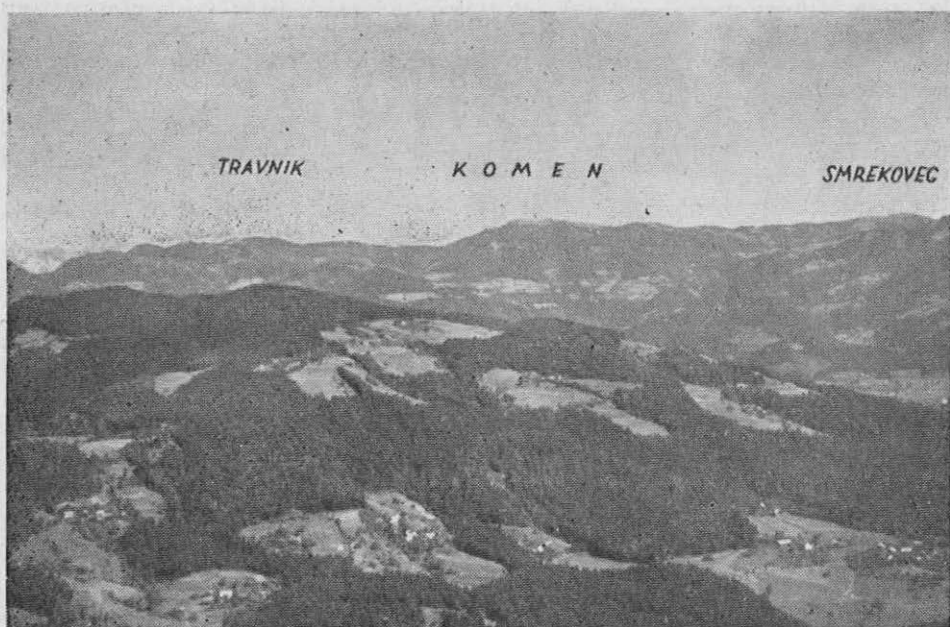
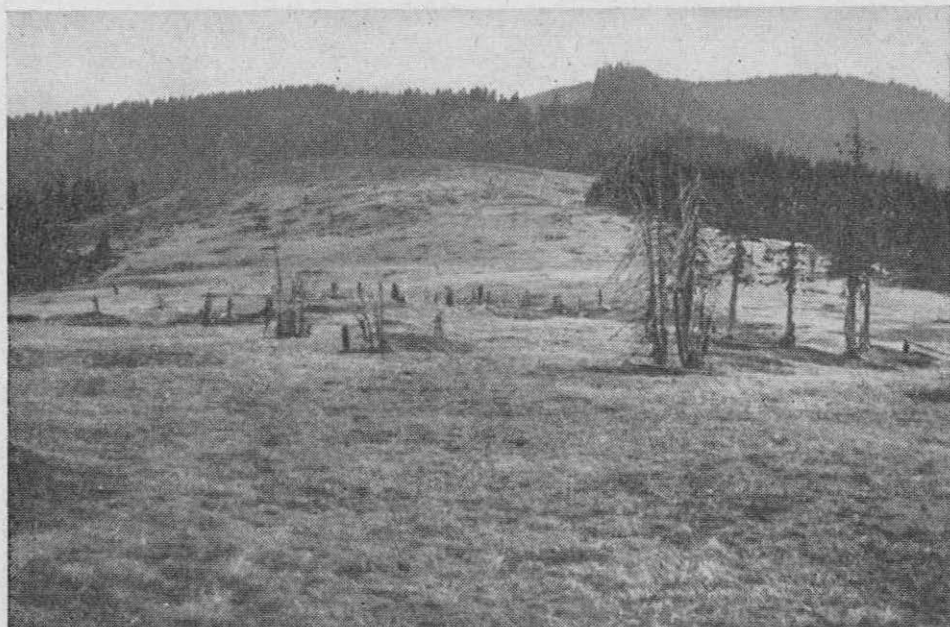

Foto Drago Meze

imenujemo »vulkansko«, Smrekovško pa mu pravimo zato, ker je Smrekovec, če gledamo pogorje z vzhoda, najmarkantnejša in najbolj znana gora v njem; z južne in severne strani pa je najizrazitejši vrh Komen, ki je tudi najvišji in leži v osrednjem delu gorovja.

Pogorje, ki spada v celoti k Savinjskim Alpam, se razteza v smeri vzhod-zahod. Ljubencem in okoličanom je naravna pregrada, ki jih loči od Korošcev. Po njem je skozi več stoletij tekla štajersko-koroška deželna meja. Globoko v pogorje se z obeh strani zajedajo vode, a nobena od njih ni segla tako daleč, da bi ga prerezala. Najgloblje sta vanj zarežani sedli Bela peč in Roma, obe v višini 1355 m, prvo na stiku pogorja z Raduho, in drugo pod Smrekovcem na pretržju stranskega južnega grebena pogorja, ki se vleče na jug proti Goltem. Vsi drugi prevali v pogorju so višji. Ni znano, da bi katero od sedel imelo v zgodovini pomembnejšo vlogo. Temu se ni čuditi, saj se za tovarne poti velike višine kakor tudi prehude strmine, zlasti na severno koroško stran, vse prej kot vabljuje. Čez nekatere od njih so vodile le pastirske steze in pešpota, tako ena čez Hlipovec, to je čez 1435 m visoko sedlo med Komnom in Travnikom, in druga položnejša in zato ugodnejša mimo Atelška, kmeta v Teru, čez Atelški vrh, 1315 m, to je sedlo v južnem grebenu med Vranim in Črnim vrhom, na znano sedlo Kramarico, 1125 m. Po trasi drugoimenovane poti je danes s Kramarice speljana cesta na Romo k planinski koči. Vemo pa tudi že, da je bila v zadnjih letih po Dupeljski dolini narejena gozdna kamionska cesta do Vodola, tik pod Belo pečjo, čezenj pa, kot kaže, žal, še ne bo kmalu podaljšana. To sta danes vezi, ki nakazujeta v prihodnosti smer ceste povezave med obema stranema.

Z juga streže Smrekovškemu vulkanskemu pogorju po življenju Ljubnica, ki se z obema izvirnima krakoma, Krumpačnikom z leve, in z Žepom z desne

Na Malem Travniku so napravili obsežno krčevino na širokem plečatem razvodnem slému za planinsko pašo jaltove goveje živine in konj

strani globoko zajeda vanj v obliki globokih in strmih grap, nad katerimi se pno manj strma pobočja in ostanki starih teras ter uravnav. Zadnja širjava ob Ljubnici v pogorju je na sotočju obeh izvernih krakov, v Ljubenskih Rastkah (Raztoke) ali kratko v »Raskah«. Naselitev pred- in podgorja je prodirala ob potokih navzgor, a se v tesnih, globokih in zato senčnih in vlažnih dolinah ni ustavljala, razen z redkimi izjemami. Silila je ven iz dolin na višja sončna pobočja in terase. V vsem obsežnem podgorju so postavljali naseljenci domove sredi prostranih gozdov, ki so jih na ugodnih mestnih izkrčili, si nanje postavili svoj dom, krog in krog obdan z njivami, travniki in pašniki. Vsa naselitev se je izvršila v obliki samotnih kmetij, ki jih ni nikjer v vsej GSD toliko kot tu. Veliko jih je zlasti na severu, vzhodno in severovzhodno, ki so vključene pod hribovski naselji Ter in Podplanino¹, medtem ko jih je na zahodu, v Šentprimožu manj. Najviše se je povzpela naselitev pri Kúgovniku v Podplanini, 1220 m, pri bližnjem Ramšaku 1150 m visoko in pri Visočniku v Teru, 1130 m. Vse številne ostale kmetije pa so pod 1100 m. Tudi tu, kot v drugem hribovitem svetu, vlada depopulacija, saj se je v zadnjih 90 letih zmanjšalo število prebivalstva v Podplanini in Šentprimožu za ca. 14 % in v Teru za 11 %. Ljudje pa se kljub temu trdovratno držijo zemlje, saj je v primerjavi, recimo, s Solčavskim, opuščenih le malo kmetij. Taka je n. pr. Penturjeva domačija (ca. 1200 m) v povirju Krumpaha, ki je že dolgo opuščena in je na nji danes planina, dalje Zadnjakova, 1050 m, pod Komnom, Praprotnica,

¹ Podplanina zato, ker je naselje res pod planino, to je pod planinami na grebenu in južnem pobočju med Smrekovcem in Komnom, na katerih so se v času, ko je živinoreja prevladovala nad gozdarstvom, v poletnih mesecih pasle črede govedi in ovac. Besede planina, ki naj bi označevala vrh gore ali pogorje, starejši domačini ne poznajo, pri mlajših pa je sinonim za oboje.

Stan za živino in lovska kočica na Žegnanem studencu tik južno od Travnika

1230 m, v Teru, kjer je danes tudi Planina, in Retkova domačija v Teru, ki leži 760 m visoko. Na srečo so med vojsko pustili Nemci kmetije na miru, čeprav so po njih večkrat stikali za partizani, ki so se po vsem pogorju čestokrat zadrževali na pohodih po Štajerski in Koroški.

Dostop h kmetijam je danes mnogo lažji, kot je bil še pred nekaj leti. Ob Ljubnici in Žepu ter ob Krumpahu v smeri Mačkinega kota do pod Atelška so zgrajene dobre kamionske ceste za odvoz lesa², v načrtu pa je podobna pot od kmeta Krumpačnika po južni rebri Komna in Travnika in čez razvodje med Ljubnico in Dupljenkom proti Kosmačevim Rastkam, kjer se bo nad njimi, malo pod Mrčišem, priključila belopeški cesti, in ki so jo s te strani že začeli delati. Ta pot bo izvrstno služila podplaninskim kmetom, saj se jim bodo na stečaj odprla »vrata v svet«. Intenzivna gradnja gozdnih cest je tu povsem razumljiva, saj se po pobočju pogorja do samih najvišjih vrhov širijo bogati smrekovi gozdovi, iz katerih je bilo do sedaj spravilo lesa zelo težavno. Izpod Travnika že nekaj časa spravljajo les po žičnici do Ljubenskih Rastk, dalje na žage na Ljubnem in v Nazarje pa po kamionski cesti. »Holcarske« bajte v Donjah pod Travnikom in pod Smrekovcem in Krnesom so priče živahne gozdarske dejavnosti.

Glavni zaslužek kmetom, s katerim morajo kriti precejšnje izdatke, ki jih velike kmetije terjajo, daje danes gozd. V preteklosti ni bilo tako. Do pomembnosti lesa, ki si jo je pridobil z uporabo v industrijske namene, to pa je bilo v zadnjih desetletjih preteklega stoletja, je bila daleč na prvem mestu živinoreja. Ne samo tu, povsod po hribovitem in nižjem kraškem svetu je bilo tako. Številne črede goveje živine in ovac so izkoriščale dobre naravne pogoje, ki jih nudi nepropustni svet vulkanskih kamenin z globoko preperelino za

² Del poti ob Ljubnici, od Ljubnega do Rastk, so zgradili med vojsko Nemci.

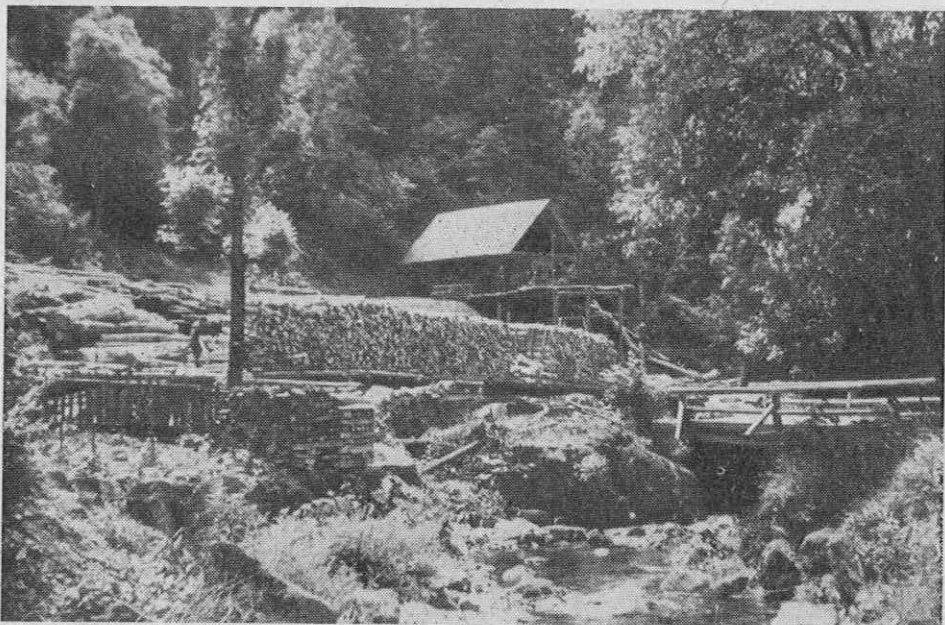

Takole nastajajo ponekod tudi danes sveže krčevine sredi gozda za ureditev planinskih pašnikov – ob poti s Travnika v Sentprimoz

planinsko pašo in tudi za pašo na velikih izkrčenih površinah okrog kmetij in deloma tudi v gozdu. Nekaj planin je še danes aktivnih, tako na Travniku, Komnu, Krnesu in Smrekovcu, ki so združnega tipa, in nekaj zasebnih planin; precej od teh, predvsem zasebnih, pa razpada ali pa so že popolnoma razpadle in zaraščene. Nanje spominjajo podrti stanovi za pastirje, majerice in živino in zaraščujoče frate, kjer se šopiri izredno prilagodljiva in hitro rastoča jelša, izpod katere sili na dan smreka, ki se pod jelšo hitro razrašča in katero je že marsikje popolnoma prerasla. Opuščenih planin je polno po zgornjih delih južne rebri pogorja. Zadržne planine so v lasti ljubenske kmetijske zadruge, zasebne pa so last kmetov iz Podplanine in Tera³.

Hoditi po grebenu Smrekovškega pogorja od Bele peči do Smrekovca, ki se razteza okrog 10 km na dolgo, je pravi planinski užitek. To je sprehod v pravem pomenu besede, sprehod skozi bujne smrekove gozdove, ki preraščajo tudi grebene, in preko čudovitih zelenih trat, krčevin sredi gozda na grebenu, s katerih se daleč na koroško in štajersko stran odpirajo razgledi, nad katerimi mora ostrmeti tudi razvajeno oko. Slovenska Koroška, tostran in onstran državne meje z razgibanimi Karavankami pred seboj, je kot na dlani, še naprej pa se kaže silhueta Centralnih Alp. Ljubenska pokrajina z ravnim zelenim

³ Nadrobno in izčrpno je planinsko pašništvo v Smrekovškem vulkanskem pogorju kot tudi v ostalih vzhodnih Savinjskih Alpah proučil mladi nadobudni geograf planinec in alpinist Vladko Fajgelj in je rezultate objavil v obsežni študiji z naslovom »Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp« v Geografskem vestniku XXV/1953, str. 123–166, in v obliki potopisa v PV 1954 pod naslovom »Od Ojstrice do Boskovca« na straneh 36–39, 96–102 in 167–168. Goram in življenju na njih je bil ves predan, še posebej Savinjskim Alpam. Vladko Fajgelj se je ponesrečil v severni steni Štajerske Rinke 26. junija 1956. V naših mladih vrstah je zazijala vrzel, ki ne bo nikoli zapolnjena.

Ob izteku žičnice v Ljubenskih Rastkah

Radmirskim poljem in spodnjo Zadrečko dolino se košati pod nami, v ozadju pa se razteza dolga mrka Menina in z desne rogati Rogatec in plečata Kranjska reber za njim. Pred seboj občudujemo prostrano jugovzhodno pobočje Raduhe, levo od tod pa vrhove Savinjskih Alp z Ojstrico in z dolgo visokogorsko kraško planoto Vežo pred njimi. Za nami je Pohorje in Paški Kozjak, na jugovzhodu pa je tik pred nami apneniška gmota visokih Golt.

Z Bele peči, propadajoče zasebne planine, nas vodi pot malo pod vrhom Presečnika in dalje po položnem grebenu na Travnik. Preden prispemo nanj, nas vabi ob poti na zahodnem pobočju Travnika močan hladen studenček (3,5° C), ki se nam ponuja v prijetno osvežitev; studencev je več tik pod grebenom tudi ob ostali poti proti Smrekovcu, le da niso tako hladni, saj imajo v povprečju okrog 7° C. Še malo in na uho udari priljubljena pesem kravjih zvoncev, s katerimi se oglašajo črede goved in konj, ki se pasejo po plečatem izkrčenem vrhu Velikega in Malega Travnika⁴. Dobrih 100 m navzdol proti vzhodu in že smo na Hlipovcu, kjer se proti jugu spušča po strmi rebri navzdol steza na Ljubno proti Rastkam in prav taka na severno stran v Bistro in dalje v Črno. Na Komen, skoraj 300 m više, pelje strmo navzgor kamenita pot skozi gozd. To je po vrhu pogorja najslabši in najtežji del poti. Pa je vredno stisniti zobe in pohiteti navzgor, saj pridemo na lepo zelenico, vso pokrito s svežo zeleno travo, pisanimi rožami in redkim resjem. Ravnica kvadratne oblike, skromni ostanek nekdanje večje planote, meri ca. 300 m² in se položno spušča proti jugu do zgornjega roba strmih pobočij in sten, ki padajo globoko navzdol

⁴ Planina Veliki Travnik je okoli samega najvišjega vrha gore, t. j. v višini 1737 m, Mali Travnik pa je ca. 70 m niže na širokem južnem grebenu Travnika, ki predstavlja zgornji južni del razvodja med Žepom in Dupljenkom in ki se vleče naprej na jug proti Sentprimozu.

proti divji hudourniški grapi, po kateri buči v brzicah močan hudournik Robanšek (po kmetu Robanu imenovan), pritok Krumpaha, ki močno izpodjeda planotico z južne strani. Glodajo pa jo tudi hudourniki z ostalih treh strani, zlasti s severne, s katere se površje Komna v strmih grapah spušča proti Bistri. Tudi grebena na severozahodno in vzhodno stran sta strma in priostrena. S Komenske planotice je v vsem pogorju najlepši razgled, saj je postavljena najvišje in je vsa brez gozda. Ta sega do strmih robov planote, tako tudi ob strmih grapah na severni strani, kjer se povzpne skoraj prav do najvišjega vrha, ki je visok 1681 m. Po planotici in skalnatih strmih pobočjih in grapah pod njo se pase več sto ovac z Ljubnega, nekaj pa tudi iz Luč in s Koroškega.

Nadaljevanje poti pod Krnesom in Smrekovcem do koč na Romi je prijeten sprehod. Še lepši pa je, če gremo čez oba vrhova, čeprav je zvezan s trdom, ki se bogato obrestuje, saj uživamo nad lepimi razgledi, ki jih omogočajo plane izsekane jase na obeh gorah. Zlasti je vabljiv široki vrh Smrekovca, ki je zelo pripraven tudi za zimski šport s svojim gladkim golim jugozahodnim pobočjem in z bližnjo prijazno koč na Romi, ležečo 1374 m visoko v pobočju južno od najvišjega smrekovskega vrha; koč je pod upravo PD Žerjav in je vse leto oskrbovana. S Smrekovca, ki je najbolj na vzhod pomaknjeni del vulkanskega gorovja, se na vse strani, zlasti proti vzhodu, severu in jugu odpirajo pred nami prostrani pogledi, zato ni čudno, da je najbolj obiskan vrh v pogorju, saj je s štajerske in koroške strani lahko dostopen. S transversalo, ki pelje po celem grebenu — na zahod čez Belo peč na Raduho, na severovzhod čez Kramarico in Sleme na Uršljo goro in dalje proti Pohorju —, pa so se tudi ostali deli lepega Smrekovskega vulkanskega pogorja odprli številnim turistom — transversalcem.

Zelena dolina

ANDREJ KONIČ

Zgodba, ki vam jo bom opisal, je izmišljena, in vsaka podobnost z osebami in dogodki, ki jih bom opisoval, je lahko samo slučajna...

Takrat sem bil še mlad in take stvari se lahko primerijo le v mladosti. Srečal sem jo pri skupnem izletu v gorah. »Dokončala sem sedmi razred gimnazije,« mi je pravila, »drugo leto grem v osmega.« Na pravilnem, zelo lepem obrazu ni bilo nasmeha, skoraj trpek izraz je včasih poigral okoli usten. Ni bila velika, toda imela je čudovito postavo, polno, sočno, z lahkotnim gibanjem kakor srna. Rada bi plezala, mi je rekla, vsaj enkrat bi šla rada v steno. Kdo bi ji mogel odreči! To dekle je moralo nekaj doživeti, sicer bi morala biti, kot so vse njenih let, vesela, zgovorna, razigrana.

Zmenila sva se za plezarijo v Triglavski steni. Poiskal sem jo na kolodvoru z motorjem, potegnila sva se v dolino Vrat, do Aljaževega doma. Tu se zbira navadno elita plezalcev, med katere seveda ne spadam. Aljažev dom je oporišče, vmesno zavetišče za vse tiste, ki osvajajo Triglav, najsi bo po uhojenih stezah ali pa po steni.

Usedla sva se v mračen kot in vprašal sem jo marsikaj. Pripovedovala mi je z odsotnim glasom:

»Letos sem na praksi v Železarni, vozim se z vlakom, vstanem že ob štirih zjutraj, domov pridem tudi šele ob štirih popoldne. Prejšnja leta sem pasla